

Özel Eğitim Öğretmenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri ile Memnuniyeti Arasındaki İlişki ve Deneyimleri: Karma Desen Çalışma

Filiz ÖZKAN ¹, Derya DAĞDELEN ¹

ÖZ

Amaç: Bu çalışma özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik düzeyleri ve yaşam doyumları arasındaki ilişki ve deneyimlerini incelemek amacıyla yapılmıştır.

Gereç ve Yöntemler: Çalışma karma desen kullanılarak, sıralı açıklayıcı tasarımla yapılmıştır. Çalışmanın nicel kısmı 146, nitel kısmı ise 12 öğretmenle tamamlanmıştır. Araştırmanın nicel verileri; Sosyodemografik Form, Diener Yaşam Doyum Ölçeği ve Tükenmişlik Ölçeği-Kısa Formu ile toplanmıştır. Araştırmanın nitel kısmı öğretmenlerin yaşam doyum ve tükenmişlik median puanları baz alınarak belirlenmiştir. Veriler doygunluk oranına ulaşılan kadar veri toplanmış, çalışmanın nitel kısmı oniki öğretmenle tamamlanmıştır. Öğretmenlerin deneyimleri yarı yapılandırılmış form kullanılarak derinlemesine görüşmelerle toplanmış, tematik içerik analiziyle değerlendirilmiştir.

Bulgular: Çalışmada yaşam doyum ve tükenmişlik arasında negatif ve önemli düzeyde bir ilişki belirlenmiştir ($\rho=-0,310$, $p=0,001$). Nitel kısımda dört kategori, dört tema ve temaların altında 12 kod belirlenmiştir. “Yaşamın anlamını değiştirme, çalışma isteğini artırma, sorunlarla başa çıkma ve sorun yaşamama” olmak üzere dört tema ortaya çıkmıştır. Çalışmaya katılan öğretmenlerin potansiyel engelli olma durumunu hissetme, sağlığın önemini farkına varma, manevi olarak iyi hissetme, hayatın farkına varma ve çocukların durumunu ve masumiyetini fark etmesi nedeniyle hayatının anlamının değiştiğini belirtmiştir. Çalışmadaki öğretmenler farkındalığının artması ve güçlü olma nedeniyle çalışma şevkinin arttığını ifade etmiştir. Problemlerle başa çıkma kategorisinde öğretmenlerin destek alarak, susma-uzaklaşma-sessiz kalma yöntemlerini kullanarak, çözüm arayarak ve kabullenerek problemlerle baş etme yolları geliştirdiğini ifade etmiştir.

Sonuç: Özel eğitimde çalışan öğretmenlerin yaşam doyum ve tükenmişliklerinin belirlenerek, çalışmadaki temalar doğrultusunda eğitimler planlanması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik; yaşam doyum; engelli çocuklar.

The Relationship Between Burnout Levels and Satisfaction in Special Education Teachers and Their Experience: A Mix Method Study

ABSTRACT

Aim: It was conducted in order to examine levels of burnout of the teachers teaching students with disabilities and these teachers' life satisfactions well as their experience.

Material and Methods: It was designed as a mixed research (sequential explanatory design); Quantitative part (146) and qualitative part (12). Data was collected using Sociodemographic Form, Diener's Life Satisfaction Scale and Burnout Measure-Short Version. The qualitative part of the study was determined based on the life satisfaction and burnout median scores of the teachers. Data were collected until the data saturation ratio was reached, and the qualitative part of the study was completed with twelve teachers. Teachers' experiences were collected through in-depth interviews using a semi-structured form and evaluated with thematic content analysis.

Results: A negative and significant relationship was discovered between life satisfaction and burnout ($\rho=-0.310$, $p=0.001$). In the qualitative part, 4 categories, 4 themes and 12 codes that under the themes were determined. Four themes including “change of meaning of life, increasing eagerness to work, coping with problems and stating no problem” were defined. The reasons stated that the meaning of their life has changed; feeling the potential of being a

1 Erciyes Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Halk Sağlığı Hemşireliği A.D., Kayseri, Türkiye

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Filiz ÖZKAN, e-mail: filizozkan@erciyes.edu.tr
Geliş Tarihi / Received: 01.02.2021, Kabul Tarihi / Accepted: 08.04.2022

disabled person, recognizing importance of being healthy, feeling good morally, being aware of life, recognizing children's condition and innocence. Teachers stated that their eagerness for work increased due to the them increased awareness and them were strong. Coping with problems, stated that they developed ways to deal with the problems by getting support, using the methods of keeping silent-going away, being quiet, seeking solutions, and acknowledging.

Conclusion: It can be recommended to identify the life satisfaction and burnout of the teachers and plan trainings in line with the themes in the study.

Keywords: Burnout; life satisfaction; disability children.

GİRİŞ

Engelli bireylerin eğitimi ile ilgili çalışan öğretmenlerin çocukları eğitebilmeleri için aileleri kadar sabır ve özveri göstermeleri gerekir. Engelli çocukların eğitimi söz konusu olduğunda en stresli meslekler arasında sayılan öğretmenlik mesleği, çocukların özel durumları nedeniyle daha da stresli hale gelebilmektedir. Bunun dışında öğretmenlerin yaşadıkları sorunlar sadece kendilerini ilgilendirmekle kalmayıp, kendi yakın çevrelerine, öğrencilerine, okula ve velilerine de yansımaktadır (1).

Öğretmenlerin yaşadığı en büyük sorunlardan biri yaşadıkları tükenmişliktir. Tükenmişlik ve iş; işe devamsızlık, işten ayrılma ve iş değiştirme niyeti gibi çeşitli yönlerle ilişkilendirilmektedir. Tükenmişlik, iş verimliliğinin ve üretkenliğin düşmesine, işe bağlılığın azalmasına, iş arkadaşlarına negatif yaklaşıma, görevlerinin aksamasına ve kişisel çatışmalar yaşanmasına neden olmaktadır (2). Ayrıca iş yaşamında ortaya çıkan stres, bireyin çalışma yaşamını ve verimliliğini etkilemesinin yanı sıra, özel hayatını aile ve sosyal ilişkilerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (3). Engelli çocuklarla çalışan öğretmenlerle tükenmişliğe ilişkin olarak yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde; Girgin (4) ve Sucuoğlu'nun (5) çalışmalarında öğretmenlerin diğer gruplara göre daha fazla tükenmişlik yaşadığını belirtirken, Platsidou (6) ve Roach (7) çalışmalarında tükenmişliği daha az yaşadıklarını belirtmişlerdir. Okullarda yeterli araç gereç bulunmaması, hiyerarşik sorunlar, engelli çocukların akranlarından geri olmaları, öğretmenlerin özel eğitim öğretmeni olmamaları ve engelli çocuğa özgü eğitim verecek donanıma sahip olmamaları, öğrencilerden yüksek performans beklentileri öğretmenlerin tükenmişlik yaşamalarına ve dolayısıyla olumsuz duygular geliştirmelerine neden olabilmektedir (6,8,9). Ayrıca bu konuyla ilgili Platsidou (6), Işıkhani (8) ve Zimmermann (9) çalışmalarında birçok değişkenin tükenmişlikle ilişkisinin araştırıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda özellikle sosyodemografik özelliklerle ilgili olarak farklı sonuçlar bulunmuştur. Ancak, çalışılan kuruma ait özelliklere yönelik sonuçların benzer olduğu bulunmuştur.

Bireylerin tükenmişlik yaşamalarında birçok etmen etkili olmaktadır, bunlardan biride yaşam doyumdur (10). Bireylerin yaşam doyumu tükenmişliği etkilerken aynı zamanda tükenmişlikte yaşam doyumunu etkileyebilmektedir. Ergin (11), yaşanan tükenmişlik duygusunun birçok olumsuzlukla birlikte doyumsuzluğa neden olacağını belirtmiştir. Engelli çocuklarla çalışan öğretmenler düşünüldüğünde tükenmişlik ve yaşam

doyumları bu süreçten etkilenecek ve bu çocukların eğitimine yansıtacağı gibi öğretmenleri çözümü olmayan bir sürece sokabilecektir (12).

Çocukların sağlığını geliştirmenin yanı sıra öğretmenler ve diğer okul personelinin sağlığının yükseltilmesi de çocukların sağlığına olumlu etkileyecektir (13). Wood ve Mc Carty'nin (14) çalışmasında öğretmenlerin yaşadığı tükenmişliğin önceden tanımlanması ve ortadan kaldırılmasının, oluştuktan sonra ortadan kaldırılmasından daha iyi olduğunu belirtmektedirler. Bunun için ise tükenmişliğe neden olan durumları ortadan kaldırma, belirtilerin erken tanı ve tedavisi üzerine yoğunlaşma ve tükenen öğretmenin işe devam etmeyi istemesine karar vermesini sağlamak yer almaktadır. Bu nedenle bu çalışmada özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik ve yaşam doyumu kavramları incelenmiştir. Engelli çocukla çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerini ve etkileyen etmenleri inceleyen birçok çalışma bulunmaktadır ancak öğretmenlerin yaşam doyumları ile tükenmişlikleri arasındaki ilişki ve neler deneyimledikleri boyutunda yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır (6,8,9). Bu nedenle, bu çalışma bu iki faktör arasındaki ilişkiyi incelemek ve öğretmenlerin deneyimlerini belirleyebilmek amacıyla yapılmıştır.

Belirtilen gerekçelerden hareketle araştırmanın soruları:

- 1- Engelli çocuğa eğitim veren öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri nedir?
- 2- Öğretmenlerin tükenmişlik düzeyleri ile yaşam doyumları arasında ilişki var mıdır?
- 3- Çalışmada belirlenen tükenmişlik ve yaşam doyumlarına göre öğretmenlerin deneyimleri nelerdir? olarak belirlenmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEMLER

Araştırma tipi

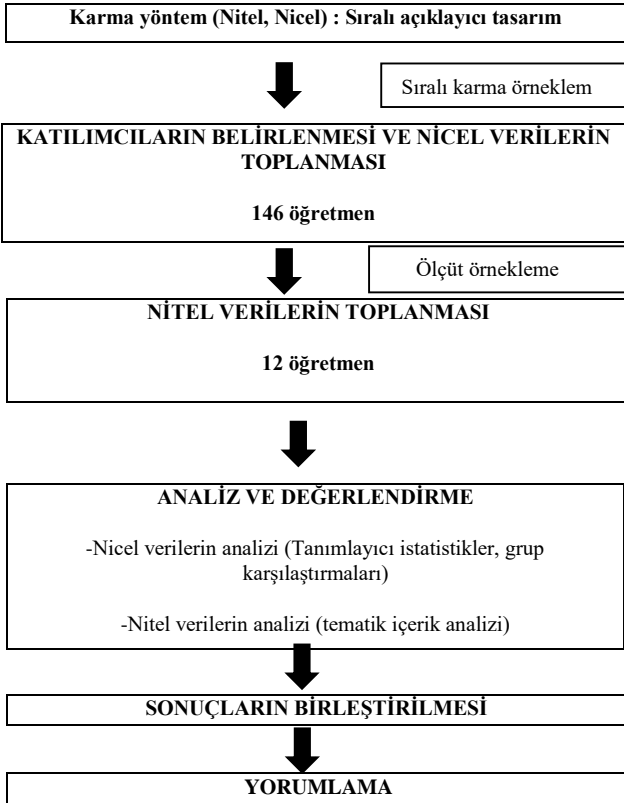
Bu araştırma, nicel ve nitel araştırma yöntemini birlikte kullanan karma yöntem ve Creswell'in sıralı açıklayıcı tasarımı (NİC→nit) kullanılarak yapılmıştır (15). Creswell'in (16,17) sıralı açıklayıcı tasarımında; 'önce nicel veriler toplanarak analizi yapılmakta daha derin bilgiye ulaşmak içinde daha sonra nitel veriler toplanarak araştırma sürdürülmektedir. Bu araştırma nicel verilerin toplanması ve analiziyle başlamış ve bu analizler sonucunda nitel kısım derinlemesine görüşmeler yapılarak tamamlanmıştır (Şekil-1).

Araştırmanın evreni ve örnekleme

Çalışma, İç Anadolu'da yer alan bir ilde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim uygulama merkezi ve mesleki eğitim merkezlerinde sıralı açıklayıcı karma örneklem yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmanın nicel boyutu için; örneklem seçilmemiş evrenin tamamıyla çalışma yapılmış, nitel boyutu ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak yapılmıştır.

Araştırmanın nicel boyutu için evren, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı özel eğitim uygulama merkezi ve mesleki eğitim merkezlerinde eğitim veren 160 öğretmen oluşturmuştur. Örneklem seçilmemiş evrenin tamamıyla çalışma yapılmıştır. Ancak çalışmaya katılmak istemeyen 14 öğretmen olması nedeniyle, çalışma 146 öğretmenle (%91,25) tamamlanmıştır. Örneklem alınma kriterleri; çalışmaya katılmayı kabul etmesi, anlama ve kavramıyla ilgili probleminin bulunmamasıydı.

Araştırmanın nitel boyutunun örnekleme, ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Bu aşamada örnekleme, öğretmenlerin yaşam doyumu ve tükenmişlik median puanları baz alınarak belirlenmiştir. Çalışmanın nitel kısmının yaşam doyum median değeri 23,0; tükenmişlik median değeri 24,0 olarak bulunmuştur. Bulunan median değerlere ± 10 puan düşünülerek, her iki ölçek bir arada belirlenen puanlara uyacak şekilde olan bireyler alınmıştır. Veriler doyumluk oranına (aynı cevaplar tekrarlamaya başladığı zaman) ulaşılan kadar veri toplanmıştır. Çalışmanın nitel kısmı oniki öğretmenle tamamlanmıştır.

Şekil 1. Çalışma diyagramı

Veri toplama

Veri toplama araçları

Araştırmanın nicel verileri; Sosyodemografik Form, Diener Yaşam Doyumu Ölçeği ve Tükenmişlik Ölçeği-Kısa Formu (TÖ-KF) ile; nitel verileri yarı yapılandırılmış form olan öğretmen görüşme formu ile toplanmıştır.

Sosyodemografik Form: Öğretmenlerin sosyodemografik ve mesleki özellikleriyle ilgili 10 sorudan oluşmaktadır.

Diener Yaşam Doyum Ölçeği: Çalışmada Diener ve arkadaşlarının (18) geliştirdiği, Köker tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olan Durak ve arkadaşları (18) tarafından revize edilen ve 5 sorudan oluşan "Yaşam Doyumu Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçeğin tekrar test güvenilirliği 0,85, madde-test korelasyonları ise 0,71 ile 0,80 arasında hesaplanmıştır. Yedili likert ve beş sorudan oluşan ölçekte min. 5 puan, max. 35 puan alınabilmektedir. Puan yükseldikçe yaşam doyumu artmaktadır (18). Çalışmanın Cronbach alfa değeri 0,81 olarak bulunmuştur.

Tükenmişlik Ölçeği Kısa Formu (TO-KF): Pines (19) tarafından uyarlanan ve Çapri (19) tarafından Türkçe geçerliliği yapılan Tükenmişlik Ölçeği 10 maddelik kısa form olarak uyarlanmıştır. TO-KF, kişilerin mesleki

tükenmişlik düzeyini ölçmeyi amaçlayan yedi dereceli (1 Hiçbir zaman ve 7 Her zaman) bir ölçektir. Ölçeğin iç tutarlık katsayıları 0,85 ile 0,92 arasında hesaplanmıştır (19). Ölçekten min. 10 puan, max. 70 puan alınabilmektedir. Puan yükseldikçe tükenmişlik düzeyi artmaktadır. Çalışmanın Cronbach alfa değeri 0,73 olarak bulunmuştur.

Öğretmen görüşme formu: Görüşme formu yarı yapılandırılmış bir form olup beş sorudan oluşmaktadır. Görüşme formu alanda deneyimli üç öğretim üyesi, mevcut araştırmada kullanılan ankete öğretmenlerin verdikleri yanıtlar ve literatürden destek alınarak hazırlanmış ve araştırmaya dahil edilmeyen beş öğretmen ile pilot uygulama yapılarak son hali verilmiştir (6,8,9). Formda '1- Ne kadar zamandır engelli bir çocukla çalışıyorsunuz, 2- Bu çocuklarla çalışırken neler hissediyorsunuz, 3- Duyularınız nelerdir, engelli bireylerle çalışmanın yaşamınıza ve çalışma hayatınıza etkileriyle ilgili düşüncelerinizi paylaşır mısınız (olumlu ve olumsuz yanları), 4- Bir problemle karşılaştığımızda nasıl başa çıkarsınız? (normal yaşamınızda, çalışma ortamınızda), 5- Engelli bireylerle çalışma deneyimlerinizi göz önünde bulundurduğunuzda kendinizi nasıl değerlendiriyorsunuz (mutlu, mutsuz) soruları yer almaktadır.

Verilerin toplanması

Nicel veriler; 2017-2018 yarıyılı içerisinde ölçüm araçlarının araştırmaya katılan bireylerle yüz yüze görüşülerek, ölçeklerin bireyler tarafından doldurulmasıyla toplanmıştır.

Nitel veriler; Çalışmada oniki öğretmenle yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Her bir görüşme süresi 30-40 dakika arasında sürmüştür. Ses kayıt cihazıyla kaydedilen görüşmeler yazıya aktarılmıştır.

İstatistiksel Analiz

Çalışmada nicel verilerin değerlendirilmesinde, IBM SPSS Statistics 22.0 paket programı kullanılmıştır (IBM Corp., Armonk, New York, USA). Verilerin tanımlayıcı istatistikleri olarak yüzde değerler, aritmetik ortalama, standart sapma, median, minimum ve maksimum değerleri verilmiştir. Sayısal değişkenler için verilerin normalliği Shapiro-Wilk testi, histogram ve Q-Q grafikleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Ölçek puanları normal dağılım göstermediği için ortanca ve %25-%75 değeri yazılmıştır. Ölçekler arasındaki ilişkiyi belirlemek için Spearman Korelasyon Analizi kullanılmış, $p \leq 0,05$ değeri kabul edilmiştir.

Nitel verilerin analizinde elde edilen veriler katılımcıların ifadelerinde değişiklik yapılmadan verilerin deşifreleri yapılmıştır.

Bu verilere tematik içerik analizi yapılmıştır. Tematik analiz, tüm bir görüşme veya görüşme dizisinde ortak konuların aranmasını ve tanımlanmasını içerir. Verilerin analizinde şu aşamalar izlenmiştir: Verileri tanıma, başlangıç kodlarını oluşturma, tema arama, temaları gözden geçirme, temaları tanımlama ve adlandırma, rapor oluşturma (20). Çalışmada metinler üzerinde katılımcıların nelerden bahsettiğini genel olarak anlamak için veriler farklı zamanlarda, aralıklı ve aralıksız tekrar tekrar okunmuş, başlangıç kodları oluşturulmuş ve içeriğe göre kodlama yapılmıştır. Farklı alanlarda uzman üç öğretim üyesinden kodların uyumluluğu konusunda görüş alınmış ve kodlayıcılar arasında uyum sağlanarak tamamlanmıştır.

Kodlanan veriler, içerik ve anlamlarına göre temalara ayrılmıştır. Temalar için net tanımlamaların ve isimlerin son şekli verilmiştir. Tüm yapılan bu işlemler her katılımcının yanıtı görülebilecek şekilde tabloda sunulmuştur.

Verilerin birleştirilmesi

Nicel ve nitel veri analizi yapılmış olmakla birlikte nitel veriler nicel verileri desteklemek için açıklayıcı olarak kullanılmıştır. Bu yüzden sıralı açıklayıcı yaklaşıma göre; önce ölçeklerden alınan puanlar, sonrasında temalar ve bu temalar bu ölçüm araçlarından alınan sonuçları nasıl karşılıyor ya da karşılamıyor?, benzerlik ve farklılıklar var mı? şeklinde analiz edilmiştir.

Araştırmanın etik boyutu

Araştırmanın yapılabilmesi için Sosyal ve Beşeri Etik Kurulu'ndan etik izin (31.10.2017- no:52), Araştırmanın Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezinde yapılabilmesi için İl Millî Eğitim Müdürlüğünden, anketlerin öğretmenlere uygulanması için de yazılı ve sözlü onam alınmıştır.

BULGULAR

Nicel bulgular

Araştırmanın nicel verilerinin toplandığı katılımcı öğretmenlere ilişkin bilgiler Tablo 1'de verilmiştir. Öğretmenlerin %45,2'si 22-30 yaş, %56,8'i erkek ve %69,2'si 1-3 yıl engelli çocuklarla çalıştığı bulunmuştur. Çalışmada, öğretmenlerin yaşam doyum median puanları 23,0; tükenmişlik median puanları 24,0 olarak bulunmuştur (Tablo 2).

Tablo 1. Öğretmenlerin özellikleri

Özellikler	Sayı (n)	Yüzde (%)
Yaş		
22-30 yaş	66	45,2
31-40 yaş	32	21,9
41-50 yaş	21	14,4
51 ve üstü yaş	27	18,5
Cinsiyet		
Kadın	63	43,2
Erkek	83	56,8
Medeni durumu		
Evli	85	58,2
Bekar	61	41,8
Eğitim		
Lisansüstü	141	96,6
Lisans	5	3,4
Öğretmenlik yaptığı süre		
1-3 yıl	69	47,3
4-6 yıl	10	6,8
7-10 yıl	8	5,5
11 ve üstü yıl	59	40,4
Engelli çocukla çalışılan süre		
1-3 yıl	101	69,2
4-6 yıl	15	10,3
7-10 yıl	16	11,0
11 ve üstü yıl	14	9,6
Total	146	100,0

Yaşam doyum ve tükenmişlik arasında negatif ve önemli düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($\rho=-0,310$, $p=0,001$) (Tablo 3).

Tablo 2. Öğretmenlerin yaşam doyum ve tükenmişlik puanları

Ölçekler	Ortanca	(%25 - %75)
Yaşam Doyum Puanları	23,0	17,0 – 28,2
Tükenmişlik Puanları	24,0	18,0 – 31,0

*Normal dağılım göstermemektedir.

Tablo 3. Öğretmenlerin yaşam doyum puanları ile tükenmişlik puanları arasındaki ilişki

	Diener Yaşam Doyum Puanları	Burnout Tükenmişlik Puanları
Diener Yaşam Doyum Puanları	-	-
Burnout Tükenmişlik Puanları	$\rho=-0,310$	-
$p=0,001$		

*Spearman korelasyon analizi

Nitel bulgular

Bu bölümde katılımcıların verdiği yanıtlar kategori, tema ve kodlara göre sunulmuştur.

Tablo 4'te nitel görüşme yapılan öğretmenlerin özellikleri verilmiştir.

Tablo 4. Nitel görüşme yapılan öğretmenlerin özellikleri

Görüşmeler	Yaş	Cinsiyet	Çalışma Yılı	Grup	Katılımcı
Görüşme 1	58	Erkek	5	1	P-1
Görüşme 2	37	Kadın	2	1	P-2
Görüşme 3	24	Kadın	1	1	P-3
Görüşme 4	33	Kadın	7	1	P-4
Görüşme 5	28	Erkek	1,5	1	P-5
Görüşme 6	60	Erkek	3	1	P-6
Görüşme 7	23	Kadın	1	1	P-7
Görüşme 8	26	Kadın	1	1	P-8
Görüşme 9	28	Kadın	3	1	P-9
Görüşme 10	44	Erkek	6	1	P-10
Görüşme 11	38	Kadın	4	1	P-11
Görüşme 12	63	Erkek	5	1	P-12

Tablo 5'te çalışmanın temaları, alt temaları ve kodlar ile öğretmen sayıları verilmiştir. Çalışma, öğretmenlerin çocuklarla çalışırken hissettikleri, çalışma yaşamına etkileri, problemle başa çıkma ve çocuklarla çalışmanın hissettirdikleri olmak üzere dört tema altında incelenmiştir. Çalışmada hayatın anlamının değişmesi, çalışma şevkini artırması, problemle baş etme, bir problem olmadığını belirtme olarak 4 alt tema belirlenmiştir.

Tablo 5. Çalışmanın, temaları ve kodları

Temalar ve Alt Temalar	Kodlar
Öğretmenlerin çocuklarla çalışırken hissettikleri <u>Hayatın anlamının değişmesi</u>	Potansiyel engelli olma durumunu hissetme Sağlığın öneminin farkına varma Manevi olarak iyi hissetme Hayatın farkına varma Çocukların durumunu ve masumiyetini fark etme
Çalışma yaşamına etkileri <u>Çalışma şevkini arttırması</u>	Farkındalığının artması Güçlü olma
Problemlerle başa çıkma <u>Problemlerle baş etme</u>	Destek alarak Susma -uzaklaşma- Sessiz kalma Çözüm arayarak Kabullenerek
Çocuklarla çalışmanın hissettirdikleri <u>Bir problem olmadığını belirtme</u>	Mutlu olma

Aşağıda çalışmada belirlenen temalar ve alt temalara ilişkin ifadeler yer almaktadır.

1. Temalar: Çocuklarla çalışırken hissettikleri
Çalışmaya katılan öğretmenlerin 1'i potansiyel engelli olma durumunu hissetme, 2'si sağlığın öneminin farkına varma, 1'i manevi olarak iyi hissetme, 2'si hayatın farkına varma ve 4'ü çocukların durumunu ve masumiyetini fark etmesi nedeniyle hayatının anlamının değiştiğini belirtmiştir.

1. Alt Tema: Hayatın anlamının değişmesi

Anlam, 'insanın yaşamına yön veren, yaşadığı olaylara kendince cevap vermesini sağlayan' bir modeldir. İnsanlar ortaya çıkan yeni durumları, onlarla etkileşimde buldukları, başkalarıyla ilişkilendirdikleri veya geçmiş yaşantıları ışığında değerlendirdikleri için anlamlı bulurlar. Aslında keşfettikleri anlam, kendi bakış açılarının bir ürünüdür (21). Anlam kavramıyla, hayatın yaşamak için değeri; hayatın insanın onuruna yaraşır şekilde yaşanıp yaşanmadığı; insanın beklentilere cevap verip vermediği ve amaçları doğrultusunda ilerleyip ilerlemediği sorularına insanın yaşantısıyla verebileceği olumlu cevaplar kastedilmektedir. Bu bağlamda 'anlam, insan varoluşunun özünü' ifade etmektedir. "Çünkü diğer sorulardan farklı olarak, varoluşsal karakter taşıyan bu arayış, değerini, soruyu soranın varlığıyla kazanır. İnsanın, bu sorulara tatminkâr bir cevap bulamadığı zaman, hayatta mutluluğu ve huzuru yakalaması mümkün görünmemektedir. Zira kişi kendi hayatına bir anlam katamadığı durumlarda yoksunluk duygusuna kapılır." Yoksunluk duygusu, insanı psiko-sosyal, zihinsel ve duygusal olarak yıkıma sokarak mutsuzluğuna neden olabilecektir. Bu doğrultuda; insanın zihinsel dünyasında oluşturduğu anlam ihtiyacı, insanın bütün yaşamını etkilemektedir (22). Çalışmada da hayatın anlamının değişmesi temasında yer alan kodlarda kişilerin çocukların durumlarını düşünerek kendine döndüğü, yaşamın farkına vardığı, kendi değerini fark ettiği ve çocuklara yardım etmenin onun için anlam kazandığı gözlenmiştir. Potansiyel engelli olma durumunu hissetme teması altında P1: 'Belki bir gün veya biraz sonra bende engelli olabilirim. Çünkü hepimiz potansiyel engelliyiz./ engelli insanların engelini gidermek veya onu tamamlamak en büyük hayalim. Engellige olsa insandır, seviyorum onları..' demiştir. Sağlığın öneminin farkına varma teması altında P12: 'Hem üzülüyorum, hem de yardımcı olmak için elimden gelen gayret ve çabayı gösterdim./ insan

olarak bu çocukları gördükten sonra sağlığın ne kadar önemli olduğunun farkında olunuyor' şeklinde ifade etmiştir. P10 'Manevi olarak zirvede bir duygu yaşıyorum. Onlara küçüğe olsa öğretmiş olduğum bir davranış beni yüksek derecede mutlu ediyor/ bu çocuklara kazandırmış olduğum davranışlardan çok mutlu oluyorum. Bu da bana daha çok çalışma azmi veriyor' ifadesiyle manevi olarak iyi hissettiği temasını belirtmiştir. Hayatın farkına varma teması altında P2 'Her şeyden önce çok temizler. Sevgileri çok içten. Onlarla birlikteyken dert ettiğim ya da hayattaki pek çok şeyin aslında çok da önemli olmadığını düşünüyorum ve bu bana iyi geliyor. Kendimi daha güçlü hissediyorum./ önceki çalışma yıllarımdan daha mutlu ve huzurluyum' olarak belirtmiştir. Çocukların durumunu ve masumiyetini fark etme teması altında P5 'Çocuklara yeni yeni şeyler öğretmek beni mutlu ediyor. Gerçekten güzel bir eğitim verdiğiniz zaman çocuk, öğrenci her şeyi alıyor. Yeni şeyler öğrendikçe kendileri de bende mutlu oluyorum./ çocuklarla çalışmak, onların mutluluğuna, başarısını görmek onlarla sevinip onlarla üzülme, her şeyi birlikte paylaşmak, içlerinde kötülük olmayan, melek çocuklarımızla birlikte zaman geçirmek beni çok mutlu ediyor' şeklinde ifade etmiştir.

2.Tema: Çalışma yaşamına etkileri

Çalışmadaki öğretmenlerin 4'ü farkındalığının artması, 6'sı ise güçlü olma nedeniyle çalışma şevkinin arttığını ifade etmiştir.

2. Alt Tema: Çalışma şevkini arttırması

Motivasyon, 'bireyi harekete geçiren ve bireyin hareketlerinin yönünü tayin eden, bireyin düşünceleri, umutları ve inançları' dır (23). İş motivasyonu ise, 'çalışanların işteki arzu ve isteklerinin yeterliliği ile ilgili' bir kavramdır. Çalışanların işlerini istekli ve arzulu yapıyor olması motive olduklarını, eğer isteksiz yapıyorlarsa da motivasyonlarının düştüğü belirtilmektedir (24). Motivasyon, insanlarda birşeyleri yapmaya ilişkin gereksinim duymasıyla başlar. Bu gereksinim ortaya çıktığında insanlarda bu gereksinimi karşılama isteği belirir. Böylece kişi uyarılmaya başlar ve amacına ulaşma yönünde davranmaya sevk edilir (25). Bu sevk edilişte farkındalık ta önemli bir yere sahiptir. Farkındalık; 'bir şeyin dikkatinizi çekmesi veya o şeyi algılamanız olarak' adlandırılabilir. İnsanın seçeneklerini bilmesi, duygularını anlayabilmesi, çevresel uyarıcıları anlamlandırabilmesi için önce bir şeyleri fark etmesi

gerekir. Duyuşsal farkındalığın oluşumunda dikkat etme, algılama, tutum geliştirme, davranış gösterme vb. süreçler gerçekleşir (26). Çalışmada da öğretmenlerin çalışma şevkinin artması teması altında yer alan farkındalığının artması ve güçlü olma kodları bireyin çalışma yaşamına bakış açısını değiştirdiği ve bu çocukların farkına varma ve onların yeteneklerinin olduğunu anlaması ve bunun için çabalaması için bir fırsat yarattığı gözlenmiştir. Farkındalığının artması teması altında P12 'Eskiden park ve bahçelerde dolaşırken bu durumdaki öğrencileri fark etmiyordum. Burada çalıştıktan sonra hemen farkında oluyorum.' şeklinde ifade etmiştir. P5 güçlü olma teması başlığında 'Her çocuğun eğitim aldıktan sonra bayağı güzel şeyler yapacağına fazlasıyla tanık oldum. Aşılamayacak engellerin olmadığını verdiğim emekle ve karşılıklı birbirimizle diyaloglarımız bunu kanıtıyor. Bu da insana mutluluk veriyor.' ifadesini kullanmıştır.

3. Tema: Problemlerle başa çıkma

Problemlerle başa çıkma kategorisinde öğretmenlerin 2'si destek alarak, 2'si susma-uzaklaşma- sessiz kalma yöntemlerini kullanarak, 5'i çözüm arayarak, 1'i kabullenerek problemlerle baş etme yolları geliştirdiğini ifade etmiştir.

3. Alt Tema: Problemlerle baş etme yolları geliştirmesi

Problem odaklı başa çıkma ve duygu odaklı başa çıkma olarak iki tür stresle baş etme yöntemi vardır. Problem odaklı başa çıkma, 'bireyin stres yaratan durumu aktif bir şekilde ortadan kaldırmaya yönelik bilgiyi ve mantıksal analizi kullanması olarak' belirtilmektedir. Problem odaklı baş etmenin temelinde, doğrudan stresi yaratan kaynağı hedef alarak bu hedefle yüzleşme vardır. Bu yaklaşımda bireyler, yeni beceriler geliştirmek, planlar yapmak, öneri ve tavsiye almak gibi stratejiler kullanarak stresi azaltmaya çabalamaktadır. Ayrıca birey başka bir yere giderek ya da başka işlerle meşgul olarak sorundan uzaklaşmaya çalışmaktadır. Duygu odaklı başa çıkmada ise 'birey, kaçınma, inkâr gibi teknikleri kullanarak stres yaratan durumla ilgili duygusunu ortadan kaldırmaktadır'. Bu yöntem geçici bir çözüm sağlamasına rağmen kişinin üzülmelerini ve sorun yaşamasını engelleyebilmektedir (27-29). Çalışmada da problemlerle başa çıkma teması altında dört kod yer almaktadır. Bireyler problemlerini destek alarak, susarak ve sessiz kalarak, çözüm arayarak ve kabullenerek çözüme yoluna gittiği belirlenmiştir. Destek alma temasında P1 'Bütün bilgi birikimimle onlara olan sevgimin gereği ne ise yerine getirmekle en ufak bir tereddütüm olmaz/ sürekli mesleki anlamda uzmanlardan yararlanarak engellilere verilecek eğitim bilgilerimi deneyimlerimle harmanlamak ve faydalı olmak için çalışırım.' ifadesini kullanmıştır. Susma, uzaklaşma, sessiz kalma teması altında P12 'Susar, dışarı çıkıp dolaşım gelirim/ sessiz kalmayı tercih ederim.' Olarak belirtmiştir. P10 çözüm araması temasında 'Problemi nasıl açacağı ve bu problem aşılabilmesi için engellerin olacağını ancak aşılmayacak bir problem olmayacağını, yeter ki gayret edelim. İnsanoğlu istedikten sonra çözümünü olmayan problem bulunmadığını düşünerek çözmeye çalışırım/ öğrencilerimizle veya personelimizle karşılaştığımız problemlerde işe önce kişinin problemi nasıl çözebileceğini düşünürüm. Problem kişinin kendisinde değil de karşıdaki kişide ise nasıl çözerim diye düşünürüm.' şeklinde belirtmiştir. Kabullenme temasında P4 'Kabullenir nasıl savuştururum yolunu ararım/

çözülmecek problem yoktur. Yeter ki kabullen, hayatın gerçekleri.' olarak ifade etmiştir.

4.Tema: Çocuklarla çalışmanın hissettirdiği

Çalışmaya katılan öğretmenlerin 11'i mutlu olduklarını bu nedenle bir problem olmadığını belirtmiştir.

4. Alt Tema: Bir problem olmadığını belirtmesi

Yaşam memnuniyeti; 'mutlu olma, iyilik gibi değişik açılardan iyi olma halini ifade eder ve günlük yaşam içinde olumlu duygunun olumsuz duyguya egemen olmasıdır'. Bu nedenle yaşam memnuniyeti kavramı 'sadece iş veya sosyal ortamındaki memnuniyetle değil, her iki ortamda da memnun olma, iyi olma hali olarak' tanımlanmaktadır (30). Çalışmada da öğretmenlerin bir problem olmadığını belirtmesi teması altında mutlu olma kodu belirlenmiştir. Belirlenen diğer tema ve kodlar bir bütün olarak düşünüldüğünde de belirlenen mutlu olma kodunun bireylerin yaşamlarından memnun olduğunu gösterdiği aşikârdır. Mutlu olma temasında P2 'Mutluyum. Önceki deneyimlerim insanların kötü taraflarını görmeme sebep olan zor ve kötü anlarla dolu. Öğrencilerin gözlerindeki içtenlik, temizlik, sevgi, iyilik, hayattan ve insanlardan umudu kesmememi sağladı. Burada huzurluyum. İnsana dair kirli hiçbir şey yok bu çocuklarda.' Şeklinde ifade etmiştir.

TARTIŞMA

Özel eğitim sınıflarında birçok sağlık ve davranış problemi yaşanmaktadır. Travmatik olaylar yaşayan çocuklarla çalışan öğretmenler ise ikincil strese karşı hassas grubu oluşturmaktadırlar (31). Öğretmenlerin yaşayabileceği sorunlar nedeniyle tükenmişlik ve yaşam doyumları özel bir hal almaktadır. Çalışmada özel eğitim öğretmenlerinin yaşam doyumları puanları median değeri 23,0; tükenmişlik ölçeği puanları median değeri ise 24,0 bulunmuştur. Bu durum çalışmadaki grup için tükenmişlik puan ortalamalarının düşük ve yaşam doyumlarının yüksek olduğunu göstermektedir. Benzer sonuçlar Yunanistan da özel eğitim öğretmenleriyle yapılan çalışmada bulunmuş, Yunan özel eğitim öğretmenlerinin ortalama tükenmişlik düzeyinin düşük olduğu belirlenmiştir (6). Finlandiya'da özel eğitim öğretmenleriyle yapılan bir kohort çalışmada; özel eğitim öğretmenlerinde tükenmişlik düzeyleri düşük bulunmuş, 5 yıllık izlem sonrasında deneyim kazanmalarına rağmen öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinde değişiklik gözlenmediği belirtilmiştir (32). Roach'ın (7) yapmış olduğu başka bir çalışmada normal okul öğretmenlerinin özel eğitim öğretmenlerinden daha çok tükenmişlik yaşadıkları ve iş doyumunu açısından ise ikisi arasında fark olmadığı bulunmuştur. Çalışmalardan farklı olarak, Billingsley (33) engelli çocuklarla çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin normal kurumlarda çalışan öğretmenlere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu, özel eğitim öğretmenlerinin işten ayrılma oranının %6-8 arasında değiştiğini ve bu öğretmenlerin yarısından fazlasının görevden memnun olmadıkları için ayrıldıklarını belirlemiştir.

Tükenmişlik ve yaşam doyumunu birbirini etkileyen etmenlerdir. Çalışmada yaşam doyumunu ve tükenmişlik arasında negatif ve önemli ancak düşük düzeyde bir ilişki bulunmuştur ($\rho = -0.310, p = 0.001$). Bu sonuç bize yaşam doyumunu arttıkça tükenmişlik düzeyinin azalacağını göstermektedir. Literatürde engelli çocuklarla çalışan

öğretmenlerin yaşam doyumu ve tükenmişlik ilişkisini inceleyen bir çalışma bulunmamakla birlikte Yiğit'in (34) yaptığı çalışmada öğretmenlerin tükenmişlikleri yüksek, iş doyumları ise düşük bulunmuştur. Bu çalışmada engelli çocukla çalışan öğretmenlerin ruh sağlığı problemlerinin oluştuğu, tükenmişlik ölçeğinin tüm alt parametrelerinde sorun yaşadıkları ve iş doyumlarının ise orta düzeyde olduğunu bulunmuştur.

Yapılan çalışmalarda öğretmenlerin yaşadığı tükenmişlik ve yaşam doyumunu etkileyen birçok faktörden bahsedilmektedir (35-38). Ancak çalışmalarda bu değişkenler değişiklik göstermektedir. Bizim çalışmamızın nitel kısmına baktığımızda bireylerin yaşam doyumlarının yüksek, tükenmişliklerinin ise düşük olması ile ilgili 'Hayatın anlamının değişmesi, Çalışma şevkini arttırması, Problemlerle baş etme yolları geliştirmesi, Bir problem olmadığını belirtmesi' olarak dört alt tema belirlenmiştir. Hayatın anlamının değişmesi teması altında; Potansiyel engelli olma durumunu hissetme, Sağlığın önemini farkına varma, Manevi olarak iyi hissetme, Hayatın farkına varma, Çocukların durumunu ve masumiyetini fark etme olarak beş kod tanımlanmıştır. Anlam, 'bir hedefe yönelme veya bir hedefe yönelik davranışların oluşturduğu bütündür'(39). Kişilerin yaşama verdikleri anlamda yaşama ilişkin davranışların oluşmasında rol oynamaktadır. Yaşam amacı olan insanların zorluklarla daha iyi baş edebildikleri, çıkan sorunlara çözüm yolları bulabildikleri, yaşama daha sıkı bağlandıkları ve biyolojik olarak da daha uzun süre varlıklarını sürdürebildikleri gözlenebilir (40). Çalışmamızda da hayatın anlamının değişmesi alt teması ve altında yer alan kodlar bireylerin tükenmişliğini ve yaşam doyumunu iyi yönde etkilediğini düşündürmektedir. Çalışmada bu çocuklarla çalışmanın hissettirdiği alt teması altında yer alan mutlu olma kodu da düşüncemizi destekler niteliktedir. Ayrıca öğretmenlerin öğrencileri ile empati kurduğu da gözlenmektedir. Parchomiuk (41) yaptığı çalışmada benzer olarak özel eğitim öğretmenlerinin diğer öğretmenlere göre başkalarının iyi ya da kötü deneyimlerine empati yapma konusunda daha iyi olduklarını bulmuştur.

İş motivasyonu, çalışanların işteki arzu ve isteklerinin yeterliliği ile ilgili bir kavramdır. Eğer çalışanlar yaptıkları işleri arzulu ve istekli yapıyorlarsa, motive oldukları, aksine isteksiz ve gönülsüz yapıyorlarsa motivasyonlarının düşüklüğünden bahsedilmektedir(24). Çalışmada öğretmenlerin çalışma şevkinin artması alt teması altında yer alan farkındalığının artması ve güçlü olma kodları bireyin çalışma yaşamına bakış açısını değiştirdiği ve bu çocukların farkına varma ve onların yeteneklerinin olduğunu anlaması ve bunun için çabalaması için bir fırsat yarattığı ve motivasyon sağladığı gözlenmiştir. Ertürk (42) çalışmasında, öğretmenlerin motivasyonu ile ilgili olarak en çok benimsedikleri maddeleri yapılan işin yapılmaya değer bir iş olduğuna inanma, yapılan işle ilgili sorumluluğa sahip olma, yapılan işte başarılı olma olarak saptamıştır. Benzer olarak Ertürk ve Aydın'ın (25) yaptığı çalışmalarda da öğretmenlerin yaptıkları işle ilgili sorumluluk sahibi olmaları, kendilerini başarılı görmeleri, yaptıkları işin saygın olduğuna ve yapılmaya değer önemli bir iş olduğuna inanmalarının motivasyonlarını arttıracağını belirtmişlerdir. Piekarski (43) farklı olarak yaptığı çalışmada öğrencilerin engel

derecesiyle öğretmenlerin tükenmişliklerinin etkilendiğini bulmuştur. Bu durumu da öğretmenin zihinsel engelli çocuğun öğrenememesiyle kendi becerisini birleştirdiği için tükenmişliği daha fazla yaşadıkları olarak açıklamaktadır. Zembylas ve Papanastasiou'de (44) öğretmen güçlendirme modeliyle çalıştıkları çalışmada iş doyumunu arttırmada birçok faktörün etkili olabileceğini, öğretmenleri güçlendirmenin iş doyumunu etkileyeceğini belirtmişlerdir. Bu nedenle çalışmada ki belirlenen tema ve kodlarda öğretmenlerin farkındalıkları arttırılarak ve güçlendirilmesinin motivasyon sağladığı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Problem çözme, 'bir sorunu çözmek için önceki yaşantılar aracılığıyla öğrenilen kuralların basit biçimde uygulanmasının ötesine giderek yeni çözüm yolları bulabilme' olarak tanımlanabilir (45). Çalışmada öğretmenlerin problemle başa çıkma teması altında; problemlerini destek alarak, susarak ve sessiz kalarak, çözüm arayarak ve kabullenerek çözme yoluna gittiği belirlenmiştir. Engelli çocukların öğretmenleriyle yapılan çalışmalarda dua ve ibadet etme, sosyal ve arkadaş desteği, zihni boşaltma, meditasyon yöntemleri kullanılarak bireylerin problemle başa çıkma düzeylerini arttırılmaya çalışılmış ve başarılı olunmuştur(31). Kabasakal ve Baş (46) öğretmen adaylarıyla yaptıkları bir çalışmada problem çözme becerisinin yaşam doyumunu anlamlı bir şekilde etkilediğini bulmuşlardır. Boer ise farklı olarak çalışmasında öğretmenlerin kendine yetmesinin ve baş etme kaynaklarının tükenmişlikleriyle ilişkili olmadığını bulmuştur (35).

SONUÇ

Çalışmada özel eğitim öğretmenlerinin yaşam doyumları puan ortalamasının yüksek, tükenmişlik ölçeği puan ortalamalarının ise düşük bulunmuş ve bu bulguyu destekler nitelikte dört tema elde edilmiştir. Öğretmenlerin bu çocukları görebilmesi, anlayabilmesi ve öğretmenlerin bakış açılarının değiştirmelerinin tükenmişlik ve yaşam doyumunda önemli yordayıcılar olduğu söylenilebilir. Bu nedenle bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda özel eğitim öğretmenlerinin tükenmişlik ve yaşam doyumları belirlenerek düşük olan gruba; potansiyel engelli olma durumu, sağlığın önemini farkına varma, manevi olarak iyi hissetme, hayatın farkına varma, çocukların durumunu ve masumiyetini fark etme, farkındalıklarını arttırma, doğru problem çözme ve çocuklarla mutlu olabilme başlıklarının yer aldığı uygulamalı programlar düzenlenerek etkileri belirlenebilir. Ayrıca belirlenen başlıklarla sadece özel eğitimde çalışılan öğretmenlerle değil farklı meslek gruplarıyla yapılabilecek çalışmalarda planlanabilir. Engelli bireylere yönelik toplum duyarlılığını arttırma çalışmalarında da belirlenen başlıkların kullanılması ve yeni araştırmaların planlanması önerilebilir.

Yazarların Katkıları: Fikir/Kavram: F.Ö., D.D.; Tasarım: F.Ö., D.D.; Veri Toplama ve/veya İşleme: F.Ö.; Analiz ve/veya Yorum: F.Ö., D.D.; Literatür Taraması: F.Ö., D.D.; Makale Yazımı: F.Ö., D.D.; Eleştirel İnceleme: F.Ö., D.D.

KAYNAKLAR

1. Şahin F, Şahin D. Examining the burn-out level of special education teachers working with disabled individuals. *Journal of Teacher Education and Educators*. 2012; 1(2): 275-94.
2. Maslach C, Schaufeli WB, Leiter MP. Job burnout. *Annual Review of Psychology*. 2001; 52(1): 397-422.
3. Ceyhan AA, Siliğ A. Banka çalışanlarının tükenmişlik düzeyleri ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkiler. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2005; 5(2): 43-56.
4. Girgin G, Baysal A. Tükenmişlik sendromuna bir örnek: Zihinsel engelli öğrencilere eğitim veren öğretmenlerin mesleki tükenmişlik düzeyi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*. 2005; 4 (4): 172-87.
5. Sucuoğlu B, Kuloğlu N. Assessment of burnout among teachers working with children with disabilities, *Turkish Journal of Psychology*. 1996; 10 (36): 44-60.
6. Platsidou M, Agaliotis I. Burnout, Job satisfaction and instructional assignment-related sources of stress in Greek special education teachers. *International Journal of Disability Development and Education*. 2008; 55(1):61-76.
<https://doi.org/10.1080/10349120701654613>.
7. Roach A. Teacher burnout: Special education versus regular education [MA Thesis]. Huntington: Marshall University; 2009.
8. Işıkhhan V. Investigation the effects of the burnout levels of personnel working in special education enstitutions. *Community and Social Work*. 2017; 28 (1): 7-25.
9. Zimmermann F, Rösler L, Möller J, Köller O. How learning conditions and program structure predict burnout and satisfaction in teacher education. *International Journal of Disability Development and Education*. 2018; 41(3): 318-42.
<https://doi.org/10.1080/02619768.2018.1448778>.
10. Avşaroğlu S, Deniz EM, Kahraman A. Teknik öğretmenlerde yaşam doyumu, iş doyumu ve mesleki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2005; 14: 115-29.
11. Ergin, C. Doktor ve hemşirelerde tükenmişlik ve maslach tükenmişlik ölçeğinin uyarlanması. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları; 22-25 Eylül 1992; Ankara, Türkiye.
12. Eichinger J. Job stress and satisfaction among special education teachers: effects of gender and social role orientation. *International Journal of Disability Development and Education*. 2010: 47(4); 397-412.
<https://doi.org/10.1080/713671153>.
13. Temel AB, Bahar Z, Ergün A, Kadioğlu H, Erol S, Öncel S ve ark. Okul dönemindeki çocukların sağlığının geliştirilmesi. Ankara: Vize Basın Yayın; 2016.
14. Wood T, McCarty C. Understanding and preventing teacher burnout. *Clearinghouse on Teaching And Teacher Education*. 2002; 15: 239-45.
15. Johnson RB, Onwuegbuzie AJ. Mixed methods research: A research paradigm whose time has come. *Educational Researcher*, 2004; 33(7): 14-26.
16. Creswell JW, Clark VLP. Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi (D. Alice, Çev.). Ankara: Anı Yayıncılık; 2015.
17. Creswell JW. Qualitative, quantitative and mixed methods approaches research design. Singapore: Sage Publications; 2014.
18. Durak M, Gençöz T, Şenol Durak E. The reliability and validity of the life satisfaction Scale in the samples of Turkish elderly and correctional officers. In: Takšić V, Gligora H, Kardum I, editors. IV. European Conference on Positive Psychology; 2008; Rijeka-Opatija, Croatia; 2008.135.
19. Çapri B. Tükenmişlik ölçeği-kısa formu ile eş tükenmişlik ölçeği-kısa formu'nun türkçe uyarlaması ve psikoanalitik-varoluşçu bakış açısından mesleki ve eş tükenmişlik ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 2013; 13(3): 1393-418.
20. Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, 9. Genişletilmiş Baskı, Ankara; 2013.
21. Öcal O. The problems of existentiality, individual and the new life. *TÜBAR*. 2010; 28: 315.
22. Karakaya T. Jean-Paul Sartre ve Varoluşçuluk, Elis Yayınları, Ankara: 2004.
23. Şahin A. Yönetim kuramları ve motivasyon ilişkisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2004; 1(11): 523-47.
24. Ertan H. Örgütsel bağlılık, iş motivasyonu ve iş performansı arasındaki ilişki: Antalya'da beş yıldızlı otel işletmelerinde bir inceleme [Doktora tezi]. Afyon: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
25. Ertürk R, Aydın B. Öğretmenlerin iş motivasyonlarını artıran ve olumsuz etkileyen durumların incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science*. 2017; 5(58): 582-603.
26. Girgin M. Pedagogical Values Awareness, Pedagogical Values. Ankara. Vize Basın Yayın; 2014.
27. Lazarus RS. Coping theory and research: past, present and future. *Psychosomatic Medicine*. 1993; 55(3): 234-47.
28. Folkman S, Stress: Appraisal and Coping. Çevrimiçi kitap. New York: Springer; 2013.
29. Aslan Ş, Güzel Ş. The relationships between the emotional intelligence, coping with problem-focused stress, recovery and emotional exhaustion. *Journal of Administrative Sciences*. 2018; 16(31): 59-82.
30. Kanbur E, Özdemir B. Life satisfaction and its antecedents: review of The Black Sea Region, Injosos

- Al-Farabi. *International Journal On Social Sciences*. 2017; 1(1): 147-57.
31. Lori M, Donahoo S, Siegrist B, Garrett-Wright D. Addressing compassion fatigue and stress of special education teachers and professional staff using mindfulness and prayer. *The Journal of School Nursing*. 2018; 34 (6): 442-8. <https://doi.org/10.1177/1059840517725789>.
32. Soini T, Pietarianen J, Pyhältö K, Haverinen K, Jindal-Snape D, Kontu E. Special education teachers' experienced burnout and perceived fit with the professional community: A 5-year follow-up study. *British Educational Research Journal*. 2019; 45(3): 622-39.
33. Billingsley BS. Improving the retention of special education teachers; Final Report. RTI Project 5168: ResearchTriangle Inst. NC.NT; 1995.
34. Yiğit A. Özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin iş doyumu tükenmişlik ve ruh sağlığı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi [Yüksek lisans tezi]. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2007.
35. Boer MD. Differences in burnout among special education teachers [Master thesis]. Charleston: Eastern Illinois University; 1998.
36. Başaran BI. Zihinsel, görme, işitme özürü çocuklara eğitim veren özel eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin kişilik özelliklerinin belirlenmesi ve karşılaştırılması [Doktora Tezi]. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 1999.
37. Akçamete G, Kaner S, Sucuoğlu B. Öğretmenlerde Tükenmişlik, İş Doyumu ve Kişilik, Ankara: Nobel Yayınevi; 2001.
38. Vızlı C. Görme engelliler ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlere normal ilköğretim okullarında çalışan öğretmenlerin tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılması Üsküdar İlçesi örneği [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2005.
39. Çilingir L. Hayatın anlamı nedir veya iyi bir hayat nasıl olmalıdır?. *Düşünen Siyaset*. 2003; 18: 1-6.
40. Aydın BB. Üniversite öğrencilerinin yaşam amaçlarının alt boyutlarının genel öz-yeterlik yaşam doyumu ve çeşitli değişkenlere göre incelenmesi [Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2011.
41. Parchomiuk M. Teacher empathy and attitudes towards individuals with disabilities. *International Journal of Disability Development and Education*. 2018; 66,1: 56-69. <https://doi.org/10.1080/1034912X.2018.1460654>
42. Ertürk, R. Öğretmenlerin iş motivasyonları ile örgütsel bağlılıkları arasındaki ilişki: Bolu ili örneği [Yüksek lisans tezi]. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü; 2014.
43. Piekarski G, Piotrów E. Polish Journal of Disability and Rehabilitation [Internet]. Poland: Polish Journal of Disability and Rehabilitation; 2007 [Updated: 2021; Cited: 2019]. Available from: <https://nir.ipiss.com.pl/en/current-issue/nr-3-2018>.
44. Zembylas M, Papanastasiou EC. Modeling teacher empowerment: The role of job satisfaction. *Educational Research and Evaluation*. 2005; 11(5): 433-45. <https://doi.org/10.1080/13803610500146152>.
45. Korkut F. Lise öğrencilerinin problem çözme becerileri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2002; 22: 177-84.
46. Kabasakal Z, Baş AU. Öğretmen adaylarında yaşam doyumunun yordayıcısı olarak problem çözme becerileri. *Journal of Research in Education and Teaching*. 2013; 2 (1): 27-35.